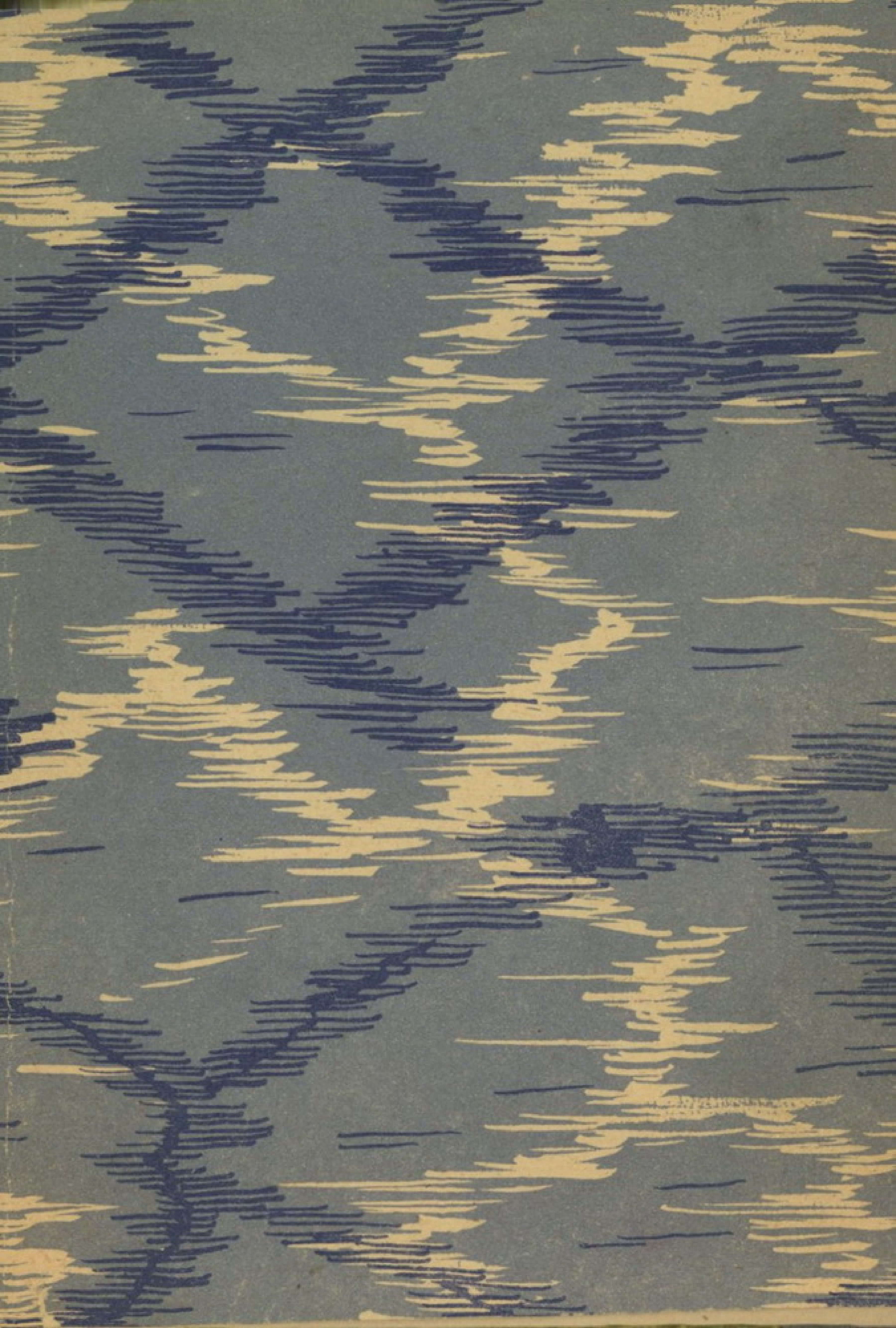

УКРАІНСЬКА

ГРАМАТКА

—

Не цурайтесь того́ сло́ва,
Що ма́ти спива́ла,
Якъ мало́го сповива́ла
Зъ мали́мъ розмовля́ла....

Т. Шевченко.

—

МОСКВА
Въ друкарні Каткова и Т-ва.
1861 року.

Печатать позволяется. Москва, 6 августа, 1861 года.

Ценсоръ. *И. Росковшенко.*

Скомпонувавъ Илья Деркачъ.

До вчителя.

Знедáвня навчáють читáти одъ разу по верхáмъ. Відъ чóго не такъ вже вáжко стáло вчи́тьця грáмоті. Нічого вже більшъ школяре́ві дóвго нуди́тьця надъ букваре́мъ. Въ *десять* урóкивъ школя́ръ мáе змóгу навчи́тись дóбре читáти, колú тільки вчи́тель пильнувáтиме кóжний урóкъ до лáду прокáзати и не квапитиме́тьця починáти дáлі, не побáчивши, що школя́ръ дóбре знáе те, що вже ёму́ прокáзано. Зáгоді ще вчи́тель пови́ненъ прочитáти все те, що написано *до вчителя*; а післá тóго, нехáй починáе вчи́ти кóго схóче. Дóбре бу́де. Нови́нка не важкá, не тре́ба багáто морóчити свою́ гóлову. Огъ читáйте лúшень, якъ це рóбитьця. Починáйте зъ пе́ршого урóка.

Урокъ перший.

Въ пе́рший уро́къ вчи́тель прока́зуе пе́рше сло́во, напри́кладъ, *лю-де*, вытина́ючи рі́зно ко́жний складъ сло́ва; школя́ръ промовля́е за нимъ. За цімъ прока́зуе дру́ге сло́во—*сі-но;* по́тімъ промовля́ютьця пе́рши два сло́ва уку́пі (*лю-де, сі-но*). Да́лі вчи́тель прока́зуе тре́йтье сло́во—*гі́-ря*, и промовля́е уку́пі зъ школяро́мъ усі три сло́ва (*лю-де, сі-но, гі́-ря*). Отта́къ прока́зуетьця и промовля́етьця уку́пі и оста́тьне сло́во (*ку́-па*). Пісі́я цёго вчи́тель пока́зуе на яке́ не́будь сло́во, напри́кладъ, *сі́но*, або и́нше яке́; школя́ръ пови́ненъ самъ прочита́ти. Поба́чивши, що школя́ръ до́бре запа́мьятувавъ ко́жне сло́во, розка́зуе ёму́, що ко́жне сло́во визнача́е.

Колі́ школя́ръ вмітиме показа́ти и прочита́ти ко́жне сло́во, тоді́ вже вчи́тель почина́е прока́зувати *склади́*. Спершъ вчи́тель самъ чита́е склади́—*па, ку, но, ря, ги, сі, де, лю*, пока́зуе, въ яко́му сло́ві е таки́й складъ; а пісі́я цёго проха́е школяра́ показа́ти ёму́, яки́й не́будь скла́дъ промі́жъ склада́ми и вшука́ти скла́дъ въ сло́вахъ. Спершъ еди́нъ складъ, напри́кладъ, *па*, пісі́я дру́гий—*ку* и отта́къ усі. Колі́ вчи́тель поба́че, що школя́ръ вміе вшука́ти складъ промі́жъ склада́ми и въ сло́ві, тоді

тре́ба ёму́ розказа́ти, що таке́ сло́во и що таке́ складъ. Колі́ школя́ръ тя́митиме, що таке́ сло́во и що таке́ складъ, тоді вже мо́жно проказувати и бу́кви (*).

Спершъ вчи́тель прока́зуе пе́рший складъ—*па*, и, затули́вши *п*, пита́е, що поки́нулось?—Поки́нулось *а*. Та́кечки тре́ба зроби́ти и зъ дру́гими склада́ми: *ку*, *но*, *ря*, *ги*, *сі*, *де*, *лю*.—Відки́нувши відъ ціхъ склади́въ *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, поки́нутьця—*у*, *о*, *и*, *я*, *і*, *е*, *ю*. Всі ці оста́тні бу́кви зву́тьця *голосни́ми*, за-для́-то́го, що витипа́ютьця по́внимъ го́лосомъ.

С л о в а́.

Лю́-де	**Ги́-ря**
Сі́-но	**Ку́-па**

С к л а д и́.

па ку но ря ги сі де лю

(*) Такъ ба́чте, пано́ве, яка́ нови́нка—коли́сь письме́нні люде, якъ вчи́ли чита́ти, то почина́ли зъ *азъ*, *буки*, *віди* и далі, ажъ до *ижиці*; а пісня́ вчи́ли склада́ти бу́кви и розбира́ти слова́. Тепе́речка ро́блять кра́ще: почина́ють зъ то́го, що розбира́ють слова́ на склади́, а склади́ на бу́кви.

Складѝ и бу́кви.

па ку но ря ги сі де лю

а у о я и і е ю

Голосні.

а у о я и і е ю

Урокъ другий.

До вчителя.

Колѝ школя́ръ до́бре зна́тиме голосні, тоді тре́ба проказа́ти ёму́ и дру́ги бу́кви. Зновъ тре́ба попроха́ти школяра́ прочита́ти складъ, напри́кладъ, *па*, и, затулѝвши *а*, спита́ти, що покѝнулось?— Одно *п*. Школя́ръ не прочита́е одно́ *п*, то й тре́ба ёму́ розказа́ти, що за́-для-то́го, щобъ *п*, або́ ѝнши *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, вѝмовити, тре́ба ко́жну приклада́ти до голосно́і *а*, чи до якóі ѝншоі: *у*, *о*, *я*, *и*, *і*, *е*, *ю*, и відъ цёго *п*, *к*, *н*, *р*, *г*, *с*, *д*, *л*, прозива́ютьця *приголосніми*.

Після́ цёго вчѝтель прока́зуе усі ті складѝ, въ якѝхъ и *голосні* и *приголосні* до́бре знае́ школя́ръ; и колѝ поба́че, що школя́ръ безъ по́милки іхъ

читáе, тоді трéба прохáти ёгó зклáсти словá (*люде, сіно, гіря, кýпа*) зъ тіхъ велúкихъ бýквивъ, якú мáютьця на скінчі книжкі и якú зáгоді ще трéба наліпúти на товстúй папіръ и відкрáяти кóжну бýкву посóбне.

па ку но ря ги сі де лю

п к н р г с д л

Прúголосні.

п к н р г с д л

Складú.

	а	у	о	я	и	і	е	ю
п-	па	пу	по	—	пи	пі	пе	—
к-	ка	ку	ко	—	ки	кі	ке	—
н-	на	ну	но	ня	ни	ні	не	—
р-	ра	ру	ро	ря	ри	рі	ре	—
г-	га	гу	го	гя	ги	гі	ге	—
с-	са	су	со	ся	си	сі	се	—
д-	да	ду	до	дя	ди	ді	де	—
л	ла	лу	ло	ля	ли	лі	ле	—

Урокъ третій.

До вчителя.

Въ цімъ уро́ці чита́ютьця слова́, склади́ и бу́кви такъ, якъ и въ пе́ршому. Ко́жне сло́во зъ двохъ склади́въ. Въ склада́хъ прока́зуютьця *при́голосні м, б, х, в, ч, т.*

Слова́.

Мо́-ва

Бу́-ча

Ха́-та

Склади́.

мо бу ха ва ча та

Склади́ и бу́кви.

мо бу ха ва ча та

м б х в ч т

При́голосні.

м б х в ч т

С к л а д и́.

а	у	о	я	и	і	е	ю
м-ма	му	мо	—	ми	мі	ме	мю
б-ба	бу	бо	—	би	бі	бе	—
х-ха	ху	хо	—	хи	хі	—	хю
в-ва	—	во	вя	ви	ві	ве	—
ч-ча	чу	чо	—	чи	чі	че	—
т-та	ту	то	тя	ти	ті	те	—

Урокъ четвертий.

До вчи́теля.

Слова́ четве́ртого уро́ка скомпоно́вани зъ двохъ склади́въ, ко́три зову́тьця *про́стими*. Про́стий складъ той, які́й ма́е на скінчі голосну́. Увсіхъ слова́хъ витúнка на пе́ршому скла́ді. Въ цімъ уроці прока́зуютьця оста́тні *при́голосні: щ, ш, ф, ц, з, ж.*

С л о в а́.

Щи́-ро Ці́-ле
Ша́-ти Зо́-рі

Фу́-га Жа́-ля

щи ша фу ці зо жа

Склади́ и бу́кви.

щи ша фу ці зо жа
щ ш ф ц з ж

При́голосні.

щ ш ф ц з ж

Склади́

	а	у	о	я	и	і	е	ю
щ-ща	щу	що	—	щи	—	ще	—	
ш-ша	шу	шо	—	ши	ші	ше	—	
ф-фа	фу	фо	фя	фи	фі	фе	фю	
ц-ца	цу	цо	ця	ци	ці	це	цю	
з-за	зу	зо	—	—	зі	зе	—	
ж-жа	жу	жо	—	жи	жі	же	—	

Урокъ пьятий.

До вчителя.

Слова́ пьятого уро́ка скопоно́вани зъ про́стихъ складивъ, а витинка, то на пе́ршому, то на дру́гому скла́ді. Въ цімъ уро́ці школя́ръ повиненъ склада́ти слова́ зъ накра́янихъ бу́квивъ; спершъ ті слова́, въ якихъ два склади, (луна́, габа́) по́тімъ ті, въ якихъ три склади (ко́ливо, череда́)

Лу-на́	Га-ба́	Ме-не́
Ка́-ра	Ку-на́	Те-бе́
Ру́-та	Ді-жа́	Во-на́
Во-ли́	Ма-на́	Мо-го́
Ко́-ли-во	Че-ре-да́	Ба-га́-то
Ху-до́-ба	Ку́-ря-во	Ба-ри́-ло
Со-кі́-ра	Ба-ля́-си	Чу-жи́-на
Ди-ти́-на	Ка-ли́-на	Зо-зу́-ля

Урокъ шостий.

До вчителя.

Словá цёго урóка зъ складáми *перевéрнутими.* Перевéрнутими складáми звýтьця ті, які починá-ютьця голоснóю бýквою: *ик*, *яр*, *ят* и дрýгі; а не такъ якъ прóсти, въ кóтрихъ зъ почáгку стоіть прúголосна. Щобъ вúзначити дóбре школярéві, що таке́ прóстий и що таке́ перевéрнутий складъ, вчúтель повúненъ скомпонувáти *прóстий* складъ *(ки)* и розказáти, що вінъ прóстимъ звéтьця за-для-тóго, що починáетьця прúголосною *к*; а колú голоснý *и* постановúти попéреду прúголосноі (и кáжучи це, перестанóвлюе), то складъ бýде прозивáтись *перевéрнутимъ.* Післá цёго е змóга читáти усé те, зъ чогó скомпоновапó шóстий урóкъ.

Ик-ли

Яр-мó

Ят-ка

Ів-га

Юр-кó

ик-ки, ли-ил, яр-ря, мо-ом, ят-тя, ка-ак, ів-ві, га-аг, юр-рю, ко-ок.

Ик-ли у ка-ба-на́. Юр-ко́ и Ів-га по-і-ха-ли на по́-ле. На на́-шо-му ба-за́-рі по-го-ри́-ли я́т-ки. Яр-мо́ и ли́-хо па́-да-е на до́-лю сі-ро́-ми.

Урокъ семий.

До вчителя.

Слова́ въ цімъ уро́ці скомпоно́вани зъ *сере́днихъ* склади́въ. Сере́дніми склада́ми зову́тьця таки́ склади, въ яки́хъ голосна́ стоіть проміжъ при́голосними; напри́кладъ, вап, кач.

ва-ап-вап ка-ач-кач ку-ур-кур
ба-аг-баґ са-ак-сак ря-яд-ряд
ос-си-оси ри-ин-рин се-ер-сер
ва́пна ка́чка ку́рка

багно́ сакви́ рядно́
оси́ка ри́нва се́рце
вап-пав кач-чак кур-рук
баг-габ сак-кас ряд-дяр
оси-исо рин-нир сер-рес

Во́-ля ко-за-ка́ до́-ля. Ди́-во, що у па́-на жін-ка хо-ро́-ша. Ка-тю́-зі по за-слу́-зі. Що гро-ма́-ді, те и ба́-бі. А-би бо-ло́-то, а жа́-ба бу́-де.

Урокъ восьмий.

До вчителя.

Въ цёму уро́ці тре́ба ви́значити школяре́ві, де тре́ба станови́ти ъ и де ь, та ще й те, що ъ и ь нема́ змо́ги лічити за бу́кви, бо вони́ тільки показу́ють, що *при́голосна* бу́ква, біля́ ко́трої постано́влена (ъ, ь) вимовля́етьця тве́рдо, або мья́ко; тве́рдо, коли́ постано́влено ъ, наприкладъ, чо́венъ,

илинъ; мьяко, коли поставлено ь, наприкладъ, півень, кінь, рýзье, сердéнько. (*)

ъ	ь
аж-ажъ	чет-четь
дяк-дякъ	ос-ось
жах-жахъ	чут-чуть
яр-яръ	жал-жаль

зъ-зъмáлку, зъ-зърóду, из-изнóвъ, из-изъ просóнья, въ-въ гнівý, въ въ ряди́-годи́.

Трохи́мъ побігъ стрічáти зъ онý-ками свою Гáнну. Гáнна изъ клý-ночка достáла червóний образó-чекъ зъ фольги.

(*) Въ стари́хъ грамáткахъ, чи букваря́хъ, ъ зовéтьця еръ, а ь-ерь и лічаться вони́ за бýкви півголосні. Тепéречка ъ и ь лічатьця не за бýкви, а за зáзначки: ъ за важкý, чи за твéрду, а ь за мьяку. По де якихъ нáшихъ украінськихъ книжкáхъ ъ зовсімъ не станóвитьця, а замісць ь станóвитьця зазначка (ʹ).

Урокъ девьятий.

До вчителя.

Ту́течка повйненъ вчйтель показа́ти, якъ витинáетьця *й*, и що вонá станóвитьця *зъ початку* слóва, напрйкладъ, кудй йдешъ; на *скінчі* слова, напрйкладъ, гай, малю́й; *въ серёдені* слóва, напрй-кладъ, наймичка и *проміжъ* словáми, напрйкладъ, та й годі.

ай ей ій ой уй ий юй яй

ай-гай уй-дуй

ей-цей ий-який

ій-мій юй-малюй

ой-той яй-гуляй

Не гадáй про мéне. Почекáй трóхи—я зáразъ вернýсь. По цей бíчъ Дніпрá. По той бíчъ Дніпрá. Мій коханий дрýже. Нагодýй стáрця. Не плю́й въ кринйцю—

згоди́тьця напи́тьця. Чита́йте, читайте, зна́тимите на чі́мъ світъ стоіть.

—

Есть на світі до́ля,
А хто іі зна́е?
Есть на світі во́ля,
А хто іі ма́е?
Есть лю́де на світі —
Сріблом̀ъ-зло́томъ ссяю́ть,
Здае́тьця, пану́ють,
А до́лі не зна́ють,—
Ні до́лі, ні во́лі!
Зъ нудьго́ю та зъ го́ремъ
Жупа́нъ надіва́ють,
А пла́кати—со́ромъ.
Возьми́ть срібло-зло́то
Та бу́дьте бага́ті,
А я візьму́ слёзи—
Ли́хо винлива́ти;
Затоплю́ не до́лю
Дрібними слёза́ми,
Затопчу́ нево́лю
Бо́сими нога́ми!

Тоді я весе́лий,
Тоді я бага́тий,
Якъ бу́де серде́нько
По во́лі гуля́ти!

Тарасъ Шевченко.

Урокъ десятий.

До вчи́теля.

Въ цёму уро́ці прикладáютьця таки́ слова́, яки́хъ стямо́къ змiня́етьця дода́чею де яки́хъ склади́въ. Вчи́тель пови́ненъ прохáти школяра́, щобъ вінъ таки́ слова́ склáдавъ зъ накрáяниxъ бу́квивъ, не одинъ тільки разъ, а двічи, трічи и більшъ,—дóти пóки не вмітиме склáдувати не помиля́ючись.

При цёму уро́ці, якъ и при всіхъ дру́гихъ, вчи́тель пови́ненъ розкáзувати школяре́ві, що визначáе кóжне слóво.

Мо́ва-розмо́ва, ру́та-отру́та, яма-пля́ма, стілъ-постілъ, мáло-чимá-лю, ду́же-байду́же, дай-гада́й, ба́лка-риба́лка, дно-рядно́, кілько-скілько, гай-буга́й, чоло́-чоловікъ,

скарбъ-скарбни́ця , теля-тели́ця, гай-гайворонъ , до́вго-довгоно́сикъ, шинка́ръ-шинка́рка, швець-шевчи́ха, моля́ръ-моляри́ха, бондаръ-бо́ндарка, риба́лка-риба́лчиха , ткачъ-тка́ля , кра́марь-кра́марка.

ПСАЛОМЪ ДАВИДИВЪ.

Блаже́нний мужъ на лука́ву
Не вступа́е ра́ду,
И не ста́не на путь зло́го,
И зъ лютимъ не ся́де;
А въ зако́ні господнёму
Се́рце ёго́ й во́ля
Навча́етця; и стане вінъ—
Якъ на до́бримъ по́лі,
Надъ водо́ю поса́жене
Дре́во зеленіе,
Плодо́мъ вкри́те: такъ и мужъ той
Въ добрі своімъ спіе.

А лука́вихъ, нечестиви́хъ
И слідъ пропадае́;
Якъ той по́пілъ, надъ землею,
Вітеръ розмахае́.
И не вста́нуть зъ пра́ведними
Злі́і зъ домови́ни.
Ділá до́брихъ обновля́тьця,
Ділá злихъ заги́нуть.

—

Про лічбу.

Лічба у насъ спершъ булá церко́внословлянська; тепрежъ у насъ, якъ и скризъ по лю́ду словлянському, почали́ писа́ти ара́пською лічбою.

	арапська	римська		арапська	римська
Еди́нъ	1	I	Два́дцять	20	XX
Два	2	II	Три́дцять	30	XXX
Три	3	III	Со́рокъ	40	XL
Чоти́ри	4	IV	Пьятьдеся́ть	50	L
Пьять	5	V	Шістьдеся́ть	60	LX
Шість	6	VI	Сімдеся́ть	70	LXX
Сімъ	7	VII	Висімдеся́ть	80	LXXX
Висімъ	8	VIII	Девьятьдесять	90	XC
Де́вьять	9	IX	Сто	100	C
Де́сять	10	X	Тисяча	1000	M

Кінець.

До громáди.

Мóже не кóжному землякóві трáпилось чýти, які́ книжкі́ е на нашоі мóві. Вважáючи на це, мы гадáемъ такъ, що дóбре бýде, якъ ми скáжемо, що надрукóвано на украінськоі мові за-для-дітворі́ и що—до читання.

Букварь южнорусскій Т. Шевченка. .	3 к. ср.
Грамáтка П. Куліша	5 » »
Украінська абéтка М. Гатцюка.	15 » »
Домашня наука Шейковскаго, дві книжки.	30 » »
Украінська грамáтка И. Деркача. . .	5 » »

До читання.

Хата П. Куліша.	75 »
Кобзарь Т. Шевченка.	1 » 50 »
Повісткі (Народні оповидання) М. Вовчка.	50 »
Хмельнищина П. Куліша.	25 »
Вжинокъ рідного поля М. Г. . . .	1 » 25 »
Повісткі Квітки (Основьяненко). . .	2 » 50 »

Усі ці книжки е змога купувати у книгарняхъ:

Ал. Ильича Глазунова, въ Москвѣ.
В. Г. Борщевскаго, въ Кіевѣ.
Х. Л. Изопольскаго, въ Полтавѣ.
Д. Е. Кожанчикова, въ Петербургѣ.

—

